

Tomasz Jurek

"Polen im Mittelalter. Ein Verzeichnis der seit 1990 auf Deutsch, Englisch und Französisch publizierten Arbeiten der polnischen Mediävistik", zusammengestellt von Eduard Mühle, Krakau 2014 : [recenzja]

Roczniki Historyczne 81, 221-223

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Artykuł powinien szczególnie zainteresować polskich czytelników, jako że Czechy stanowią najbliższe nam pole do snucia analogii i uprawiania komparatystyki. Benoît-Michel Tock (*Actes confirmatifs et vidimus dans le Nord de la France jusqu'à la fin du XIIIe siècle*, s. 227-246) na materiale północnofrancuskim pokazuje interesujący proces przechodzenia przy zatwierdzaniu wcześniejszych czynności prawnych od wystawiania przez stosowną władzę nowych dokumentów potwierdzających do używania formy widymusu starszych dokumentów (pierwszy przykład z 1119, upowszechnienie ok. 1220-1230 r.). Ewolucję tę Autor łączy z wpływami opartego na procedurze pisanej prawa kanonicznego, za czym szła autonomizacja autorytetu pisma, niewymagającego już uciekania się do powagi władzy świeckiej. Wreszcie Juraj Šedivý (*Deutschsprachige Beurkundung im Donaugebiet des mittelalterlichen Königreichs Ungarn*, s. 247-265) zajmuje się dokumentami niemieckojęzycznymi w naddunajskich ziemiach Królestwa Węgier (co oznacza północno-zachodnią część dzisiejszych Węgier i południowo-zachodnią część dzisiejszej Słowacji). Jak można się było spodziewać, pionierem w używaniu języka niemieckiego w pismach urzędowych były miasta, zakładane i zasiedlane przez niemieckich kolonistów, podczas gdy szlachta i zwłaszcza kler wołały trzymać się w swych dokumentach tradycyjnej łaciny. Autor konstatuje różnice względem stosunków w krajach niemieckich (gdzie germanizacja dokumentów zaczynała się od szeregowej szlachty, a kończyła na władcach terytorialnych), nie zauważa natomiast nie mniej interesującej zbieżności ze stosunkami polskimi. Tom uzupełnia wreszcie wykaz autorów oraz indeks. Ten ostatni pozwala ze smutkiem skonstatować, że o Polsce nie ma tu ani słowa.

Przyzwyczailiśmy się, że podobne tomy zbiorowe, niezależnie od tego, jaki tytuł by nosiły, przynoszą barwną mozaikę rozmaitych, lepszych czy gorszych przyczynków, mniej lub bardziej pasujących do tematyki całości. Często trudno zresztą znaleźć wspólny dla wszystkich mianownik. W przypadku recenzowanego zbioru rzecz ma się odmiennie. Widać wyraźny zamysł, by tom skompletować podług idei przewodniej – było nią pokazanie problemów, z jakimi mierzy się współczesna dyplomatyka. Reprezentowane są różne epoki, różne dziedziny studiów nad dokumentem, różne do niego podejścia. Starano się jednak, aby swoje odbicie w miarę możliwości znalazły najważniejsze obecnie nurty dyplomatyki i modele metodyczne. Na podkreślenie zasługuje także fakt, że nie ma tu drobnych przyczynków, lecz poważne, przeglądowe studia ujmujące zawsze ważne zagadnienia. Wiele z nich przynosi w skomprimowanej, treściwej postaci prawdziwe syntezy tych zagadnień. Jest to w pewnym sensie praktyczny bilans stanu dyplomatyki, czyniony w duchu nieco tradycyjnym – bo jednak bez udziału najbardziej awangardowych jej nurtów, związanych choćby z „semiotyką dokumentu” (*à la* Peter Rück) czy „piśmiennością pragmatyczną” (w duchu szkół z Münster i Utrechtu) – ale dobrze pokazującym nieustającą przydatność i płodność nobliwej dyplomatyki *sensu strictiori*. Warto więc polecić ten zbiór wszystkim badaczom zajmującym się średniowiecznymi dokumentami. Jest to niewątpliwie pozycja, która zajmie trwałe i poczesne miejsce w bogatym i wciąż rosnącym dorobku europejskiej dyplomatyki.

Tomasz Jurek (Poznań)

Polen im Mittelalter. Ein Verzeichnis der seit 1990 auf Deutsch, Englisch und Französisch publizierten Arbeiten der polnischen Mediävistik / Poland in the Middle Ages. A Bibliography of Polish Medieval Scholarship in German, English and French since 1990 / La Pologne au Moyen Âge. Bibliographie des publications en études médiévales polonaises parues depuis 1990 en allemand, anglais et français, zusammengestellt von Eduard Mühle, unter Mitwirkung von Anna Laskowska (Quaestiones Medii Aevi Novae, Collectio, vol. 1), Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Krakau 2014, ss. 186.

Prezentowana publikacja jest pokłosiem działalności Eduarda Mühlego w charakterze dyrektora Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Jednym ze statutowych zadań Instytutu było ułatwianie kontaktów naukowych między Polską a Niemcami. E. Mühle wiele

zrobił na polu upowszechniania wyników badań naszych historyków, zwłaszcza inicjując cykl tłumaczeń nowszych prac polskich w tematycznych tomach poświęconych szlachcie, lokacjom miejskim, pobożnym fundacjom oraz średniowiecznemu Wrocławowi i Krakowowi¹. Pomysł opracowania bibliografii obcojęzycznych prac polskich mediewistów spotkał się ze wsparciem tego środowiska, instytucjonalnie reprezentowanego przez ludzi związanych z redakcją czasopisma *Quaestiones Mediae Aevi Novae*.

Książkę otwiera krótki wstęp pióra E. Mühlego, podany w trzech wersjach językowych (niemieckiej, angielskiej i francuskiej). Otrzymujemy tam dzieje pomysłu i wykład zasad obowiązujących przy opracowywaniu bibliografii. Obejmuje ona książki i artykuły autorstwa polskich autorów opublikowane w trzech podstawowych językach kongresowych. Z zasady pominięto recenzje. Zdecydowano się nie uwzględniać badaczy polskiego pochodzenia, czynnych jednak stale za granicą (jak np. Anna Adamska czy Piotr Górecki). Za końcową datę chronologiczną polskiego średniowiecza uznano rok 1506, a geograficznie starano się objąć prace dotyczące historycznych ziem polskich, z uwzględnieniem zachodzących zmian terytorialnych. Dlatego od połowy XIV w. w kręgu zainteresowania znalazły się obszary ruskie Królestwa Polskiego, wypadł zaś Śląsk; nie uwzględniono też Prus Królewskich, które wróciły w granice Polski po wojnie trzynastoletniej. Nie wyjaśniono natomiast zakresu chronologicznego samej bibliografii, obejmującej prace wydane po 1990 r. Wydaje się, że wybór takiej cezurę początkowej wiąże się z faktem, że dla lat poprzednich dysponujemy już istniejącymi zestawieniami bibliograficznymi polskich prac obcojęzycznych (nie tylko dotyczących średniowiecza). Te za lata 1945-1968 zebrano w osobnym tomie (*Bibliographie des travaux des historiens polonais en langues étrangères, parus dans les années 1945-1968*, Wrocław 1971), kolejne zaś ogłaszano cyklicznie na łamach *Acta Poloniae Historica* (w t. 32 za lata 1969-1973, w t. 41 za lata 1974-1978, w t. 50 za lata 1979-1982, w t. 60 za lata 1983-1987, wreszcie w t. 71 za lata 1988-1993), przy czym w ostatnim odcinku była to już *Bibliographie sélective*. Potem w ogóle zarzucono wydawanie tych zestawień. Bibliografia Mühlego, choć wyraźnie tego nie deklaruje, staje się ich kontynuatorką w odniesieniu do mediewistyki. Nie wiadomo natomiast, do jakiego momentu sięga.

Bibliografia powstała w specyficzny sposób. Z oczywistych względów trzeba było zrezygnować ze stosowanej przeważnie przez bibliografów metody przeszukiwania publikacji, w których można by się spodziewać interesujących pozycji. Poszukiwane artykuły pojawiają się wszak w najosobliwszych i często trudno dostępnych miejscach. Sięgnięto więc do metody ankietowej, rozsyłając do 534 polskich historyków zajmujących się wiekami średnimi prośbę o udostępnienie danych o ich własnych publikacjach. Na apel ten odpowiedziało 301 osób, co uznać trzeba za zbiorowość wysoce reprezentatywną. Metoda ta wyłączyła jednak badaczy niezających. Dodatkowo wykorzystano jednak istniejące bazy bibliograficzne (*Bibliografia historii Polski*, materiały Instytutu Herdera w Marburgu, niemiecka *Historische Bibliographie*). Wyniki tak zakrojonych poszukiwań są z pewnością miarodajne, aczkolwiek – z czego redaktor zdaje sobie w pełni sprawę – niewątpliwie dalekie od kompletności.

Zestawienie zawiera informacje o 1729 pozycjach bibliograficznych. Przedstawione one zostały w podziale na sześć dużych dziedzin. Najpierw idzie historia mediewistyki, źródłoznawstwo i nauki pomocnicze (I), potem opracowania ogólne (II), następnie w układzie chronologicznym prahistoria i epoka wczesnopiastowska do 1038 r. (III), historia polityczna lat 1038-1384 (IV) i 1385-1506 (V), wreszcie „długie przekroje tematyczne” dla wieków XI-XV (VI). W ramach dziejów politycznych umieszczano też prace dotyczące ustroju, rytuałów i symboliki władzy, kultury dworskiej i wojskowości, natomiast „przekrojami” objęto takie dziedziny, jak Kościół, społeczeństwo, osadnictwo, gospodarka i kultura, przy czym każda z nich dzielona jest jeszcze na mniejsze działki, co znakomicie ułatwia czytelnikowi przeszukiwanie tego obszernego materiału. Książka zaopatrzona jest też oczywiście w indeks autorów (s. 179-186). Stanowi on

¹ *Rechtsstadtgründungen im mittelalterlichen Polen*, Köln-Weimar-Wien 2011; *Studien zum Adel im mittelalterlichen Polen*, Wiesbaden 2012; *Monarchische und adlige Sakralstiftungen im mittelalterlichen Polen*, Berlin 2013; *Breslau und Krakau im Hoch- und Spätmittelalter. Stadtgeschichte – Wohnraum – Lebensstil*, Köln-Weimar-Wien 2014.

ciekawą lekturę, pozwala bowiem na próbę statystycznej przynajmniej oceny rangi poszczególnych badaczy. Odnosi się wrażenie, że w międzynarodowym dyskursie aktywniej uczestniczy stosunkowo wąskie grono osób.

Publikacja jest trójjęzyczna. Tytuł, spis treści i wstęp podane są w wersji niemieckiej, angielskiej i francuskiej. Za pewną niestosowność uważam jednak pominięcie tu języka polskiego. Rzecz jest wszak adresowana także do polskiego czytelnika i należał się ukłon w jego stronę. Nawet miejsce wydania oddane zostało po niemiecku. Parafrazując znane zdanie, które legło u podstaw całego pomysłu, iż *Polonica non leguntur*, chciałoby się żartem wytknąć, że także *non scribuntur*.

Warto oczywiście zastanowić się, komu służyć ma prezentowana bibliografia. Oczywiście jest jej przydatność dla historyków zagranicznych zainteresowanych dziejami Polski. Właśnie ułatwienie im recepcji wyników polskiej nauki było zasadniczym celem całego przedsięwzięcia. Nie ulega jednak wątpliwości, że rzecz będzie niezwykle przydatna także dla polskich odbiorcy. W językach obcych ukazuje się obecnie coraz więcej oryginalnych prac polskich autorów (nie tylko zaś tłumaczeń prac wydanych wcześniej po polsku). Wiele z tych publikacji nie jest łatwo dostępnych i słabo funkcjonuje w krajowej nauce. Coraz częściej piszemy też dla zagranicznych czytelników, dla których wypada oczywiście cytować prace w powszechnie zrozumiałych językach. Bibliografia przygotowana przez Eduarda Mühlego powinna więc stać się obowiązkową pomocą w warsztacie każdego polskiego mediewisty.

Tomasz Jurek (Poznań)

Slezsko v dějinách českého státu, I: Od pravěku do roku 1490, II: 1490-1763, autorský kolektiv pod vedením Zdeňka Jiráska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2012, ss. 710 + 600 + il.

Śląska regionalistyka historyczna posiada bardzo długą tradycję i zawsze była niezwykle prężna. Miarą tego są nie tylko nazwiska wybitnych badaczy w nią zaangażowanych (od Gustava Adolpha Stenzla, Wilhelma Wattenbacha czy Hermanna Grotefenda począwszy), lecz przede wszystkim chyba kolejne opracowania syntetyczne poświęcone dziejom Śląska. W oczywisty sposób badanie nad Śląskiem zdominowali zrazu historycy niemieccy i to oni dali pierwsze w pełni naukowe syntezы pióra wspomnianego Stenzla oraz Colmara Grünhagena. Prawdziwym podsumowaniem wielu dziesięcioleci dokonań regionalnej nauki niemieckiej była zbiorowa Geschichte Schlesiens przygotowana pod red. Hermanna Aubina. Pierwszy tom ukazywał się w niedobrych czasach (1938), ale mimo narodowosocjalistycznego poloru dzieło było bardzo sumienne i nowatorskie pod względem koncepcji: w duchu postulatów ówczesnej Landeskunde próbowało ujęcia interdyscyplinarnego i starało się objąć wszelkie dziedziny przeszłości, z przedstawieniem struktury społecznych, gospodarki i szeroko pojętej kultury (także ludowej). Kolejne dwa tomy, przygotowywane także przed wojną, wydawane były już dużo później. Praca, po pewnych przeróbkach, do dziś stanowi dzieło standardowe w literaturze niemieckiej. Równoległe nad swoją syntezą pracowała nauka polska, dla której dzieje tej ziemi stały się po 1918 r. ważnym wyzwaniem politycznym. Opracowana pod auspicjami PAU Historia Śląska do roku 1400 (1933-1939) miała ograniczony zakres chronologiczny i skromniej zakrojoną koncepcję, choć również starała się ująć sprawy ustrojowe, ekonomię, społeczeństwo i kulturę (z czego nie wszystko udało się zrealizować). Niemiecko-polska rywalizacja na polu badań śląskoznawczych trwała także po 1945 r., znajdując dodatkową pożywkę w zmienionej sytuacji politycznej – obie strony bowiem starały się ukazać swe „historyczne prawa” do terytoriów, które dla jednych okazały się utracone, a dla drugich – odzyskane. Gdy Niemcy wydawali kolejne tomy starej syntezy przedwojennej i pisali mniejsze zarysy, ambicją Polaków stało się danie zupełnie nowego dzieła. Wielotomowa Historia Śląska przygotowywana pod red. Karola Maleczyńskiego (od 1960 r.), poza tym, że skażona jeszcze duchem stalinowskim i silnymi uprzedzeniami antyniemieckimi, okazała się zresztą krokiem wstecz w porównaniu z dokonaniem przedwojennymi. Prawdziwy